

Rozum a (po)rozumění

Ve filosofické tradici se vytvořilo jakési předsudečné pochopení „rozumu“ jako čehosi daného, eventuelně uloženého, čemu je třeba naslouchat, řídit se tím a nechat se tím vést. (V nové době se o to zasloužil zejména Descartes, pro kterého samo „myšlení“ je pochopeno jako „substance“, tedy něco mimo čas i prostor, ne-extenzivního; ale počátky jsou mnohem starší, vlastně už u řady nejstarších filosofů; a obrovský vliv mělo později i Kantovo pojetí apriornosti.). I když se toto pojetí velmi silně prosadilo, neovládlo filosofické pole s absolutní převahou. Ve filosofii bylo vždycky tradováno také slovo, připisované jednomu s presokratiků, totiž Pythagorovi, že ve filosofii nejde o to, „mít“ pravdu v držení a tím „mít“ tu pravou filosofii, ale že filosofie je ne už hotovou moudrostí, nýbrž láskou k moudrosti. To můžeme plným právem přeformulovat tak, že filosofie je láskou k pravdě, nikoli už pravdou samou. To pochopitelně vůbec neznamená, že si každý může filosofovat jak chce a že ve filosofii vlastně vůbec nejde o pravdu, jen o nějaké snažení, jak pravdy dosáhnout. Každý filosof musí velmi pečlivě nejen sám myslet a udržovat si kontrolu nad svým myšlením, ale musí také velmi pečlivě slyšet a číst, co říkají a píší jiní myslitelé (pokud možno větší než on, protože právě od těch větších se může a má leccemu naučit). Tato zásada, myslivě si udržovat kontrolu nad vlastním myšlením, ale kriticky sledovat i myšlení těch druhých, si sama přivolává a snad přímo vynucuje vážný respekt k rozumu: jen myšlení, které dovoluje mysliteli, aby co nejlépe věděl, co dělá, když myslí, je myšlení rozumné, protože rozumějící: rozumějící sobě, ale rozumějící také druhým. Rozum není žádná apriorní danost (či uloženosť, závaznosť, příkazanost), ale je to způsob přístupu k životu a světu, přístupu k sobě, ale také k druhým a k tomu, co oni udělali a dělají. Pro naši otázku rozhodující je uznání rozdílu mezi „pravdou“ a „naším pochopením pravdy“. Omylem resp. základní chybou bylo pojetí „pravdy“ jako vlastnosti soudu (původně aristotelské), tj. těsné a přímo nerozlučné spojení „pravosti“ a „pravdivosti“ se souzením, tedy myšlením. Proti tomu je však zapotřebí obnovit v co nejzřetelnější podobě povědomí, že pro každé poznání pravdy je poslední normou pravda – a nikoli „věci“, „danosti“, „dané skutečnosti“. „Pravda“ v posledním smyslu je normou nejen našich poznatků a vůbec myšlenek, ale také všeho „jsoucího“, tedy i „věcí“ atd. A protože porozumět věcné, „předmětné“ skutečnosti znamená vždy také porozumět tomu, co předmětné není, ale co ke každé předmětnosti nutně náleží, musíme „rozum“ a „(po)rozumění“ také chápat vždy jako přístup nejen k věcem a předmětnostem, nýbrž k širšímu kontextu, do něhož náleží i to, co na „věc“, na „předmět“ redukovat nelze.

(Písek, 060503-1.)